

AZ OSZTÁLYBAN ÉS A NAPKÖZIBEN FOLYÓ OKTATÓ-NEVELŐ MUNKA ÖSSZHANGJA

Az utóbbi időben mind jobban fokozódik az igény, hogy a neveléstudományban is — hasonlóan más tudományokhoz — a nemzetközi összehasonlítás nagyobb szerepet kapjon, bázisai kiépüljenek, valamint, hogy az oktatásügy nagyobb döntéseit egy nemzetközi összehasonlítás — az elért eredmények és a további törekvések másokéval való összevetése és elemzése — előzze meg.

Úgy gondoljuk, a hazai napközi otthoni oktató-nevelő munka, valamint továbbfejlesztése — legalábbis hosszú távon — károsodás nélkül szintén nem nélkülözheti ezt a nemzetközi összehasonlítást.

Címünkben vázolt téma: az osztályban és a napköziben folyó oktató-nevelő munka összhangja (vagy ahogy a köznapi használatban ismert: a „kapcsolat” kérdése) — megítélésünk szerint — a *napközi otthoni oktató-nevelő munka további korszerűsítésének egyik kulcskérdése*. Ezért is érdemel különös figyelmet.

Eddigi kutatásunk a napközi otthoni oktató-nevelő munka kettős, — a magyar és a szovjet viszonyok — összevetésére irányult, melynek a fenti kérdés vizsgálata csak része.¹ Jelen publikációnkat mindenképpen kezdeti lépésnek tekintjük a vizsgált kérdés teljesebb nemzetközi összehasonlításának kidolgozásához, mely egy másik tanulmány vagy éppen más kutatók feladata lehet.

A „kapcsolat” — a napközis oktató-nevelő munka hatékonysága szempontjából egyike a leggyakrabban emlegetett kérdéseknek. Alig van — akár magyar, akár szovjet — szerző, aki e fontos tényező szerepét ne emelné ki. Mégis, *mi lehet az oka annak, hogy a napközis problémák jelentős része e sokat hangoztatott „kapcsolat” elégtelenségeire vezethető vissza?*

A kérdésre adandó válasz előtt vizsgáljuk meg a „kapcsolat” (pontosabban: a kapcsolatrendszer) egyes relációit.²

Kapcsolat az osztálytanítókkal, nevelőtestülettel, úttörőszervezettel

E kapcsolat (ill. kapcsolatrendszer) is több síkú. Közös azonban bennük az, hogy *iskolán belüli* kapcsolatokat tételez fel, kíván meg.

¹ Ld. következő tanulmányaimat: A napközi otthoni tanulmányi munka sajátosságai és hatékonysága emelésének útjai. Kandidátusi értekezés, kézirat. 1969. (Oroszul); az értekezés tézisei: Pedagógiai Szemle, 1970. 234—567. old.; A napközi otthoni tanulmányi munka hatékonyságának tényezői a magyar és szovjet szakirodalom tükrében. „Ismerkedjünk az iskoláinkban folyó egézsnapos neveléssel” című kötetben (Bp. 1971. szerk. Eperjessy Gézané); Kutatások a napközi otthoni tanulmányi munka köréből. Pest Megyei Pedagógiai Füzetek, 3. sz. Bp. 1971.

² Tanulmányunkban nem választjuk külön a magyar és a szovjet irodalom vizsgálatát, hanem együttesen végezzük.

„A napközi az általános iskola szerves része” — mondja az 1956-os magyar Rendtartás, valamint annak 1961-es módosítása is.³ A napközi oktató-nevelő munkája tehát alárendelt — és ez természetes — az iskola oktató-nevelő munkájának. Saját specifikus feladatai megvalósításával segíti az iskolai oktatást-nevelést célja, feladatai megvalósításában. A napközi tehát nem járhat külön úton a maga feladatai megvalósításában, elszakadva az iskola oktató-nevelő munkájától. E tényre már a legkorábbi (1957), majd későbbi (1967) szovjet rendelkezések is nyomatékosan utalnak.⁴

A napközis csoportvezetők és osztálytanítók (nevelőtestület) kapcsolatának alábbi formái ismertek a szakirodalomból, valamint a magyar és szovjet iskolák napközis gyakorlatából:

1. A tapasztalatok kölcsönös, személyes megbeszélése és rögzítése (üzenőfüzet);
2. egymás óráinak, foglalkozásainak kölcsönös látogatása, egymás módszereivel való megismerkedés és azok egyeztetése;
3. szaktárgyi korrepetálás az osztálytanítók részéről;
4. közös munkatervezés a célokban és feladatokban, tevékenységi formákban, rendezvényekben;
5. közös (pontosabban: egységes) követelmény- és értékelési rendszer;
6. közös szakmai továbbképzési alkalmak és bemutatások; a napközis nevelők folyamatos törekvése a tanterv és nevelési terv alapos megismerésére;
7. közös családlátogatások és összehangolt „egyéni foglalkozás” a tanulókkal.

A napközi és az úttörőszervezet kapcsolatának kérdései erőteljesebben tükröződnek a magyar napközis irodalomban. A szovjet napközis publikációkban is helyet kap ez a kérdés, de inkább csak utalásként; nem, mint nálunk, ahol a szerzők egész sora valamint a KISZ Központi Bizottsága is külön témaként foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

Az úttörőszervezettel való kapcsolat erősítése az összehangolt tervezés mellett feltételezi azt is, hogy a közösségi nevelésnek az úttörőszervezet által kiépített mechanizmusai (őrsvezetők, tisztségviselők), valamint követelményrendszere a napközis oktató-nevelő munka, így a tanulmányi munka gyakorlatába is szervesen beépüljön, hangsúlyozza sok szerző.⁵

A napközi otthon és az úttörő (kisdobos)-mozgalom tényleges kapcsolati formái sokkal színesebbek és változatosabbak a gyakorlatban, mint amit az irodalom

³ Rendtartás az általános iskolák számára. Bp. 1956. 203.; A Rendtartás XXIII. fejezetének módosításáról kiadott 141/1961. (M.K. 16.) M.M. sz. utasítás, valamint melléklete. Művelődésügyi Közlöny, 1961. 16. sz. 242.

⁴ О работе групп продленного дня в Ивановской области. «Сборник приказов и инструкций Министерства просвещения РСФСР, 1957. № 20. стр. 3—5.; О развитии сети школ и групп с продленным днём и дальнейшем улучшении их работы. «Сборник приказов и инструкций министерства просвещения РСФСР, 1957. № 15. стр. 2—10.

⁵ Kézikönyv az általános iskolai napközi otthon vezetőik számára. Bp. 1959. (Szerk.: Nagy László); Назарова, Т. С.: О взаимной связи учителя и воспитателей в учебной работе. (Стенографической отчёт Ленинградского городского института усовершенствования учителей о семинаре директоров школ-интернатов от 26 февраля 1958 г.) Ленинградское бюро съездовых стенографов, № 571., 1958. стр. 2—51.; Ростовцева, О. П.: Некоторые особенности организации работы в группах, классах и школах продленного дня. Сб. статей: «Организация работы в школах и группах продленного дня». Под ред.: Кондакова, М. И. Изд-во АПН РСФСР. М. 1960. стр. 44—62.

⁶ A napközi otthoni nevelés kérdései. Bp. 1963. (Szerk. Füle Sándor) 230.; A napközi otthonban. Bp. 1962. (Szerk., Eperjessy Gézané) 17—23; Рязанова, В. В.: Задачи и перспективы развития групп продленного дня. «Начальная школа», 1956. № 5. стр. 11—15. Közösség; nevelés a napközi otthonban. Bp. 1964. (Szerk. Somogyi Elek) 15—23.

elvi szinten vagy ajánlásként tükröz. (E megállapításunk érvénye, természetesen, nem általános, legkevésbé: tipikus.) Rámutat — egyfelől — az irodalom ilyen hiányosságára, másfelől az e területen eredménnyel dolgozó napközi nevelők túlzott szerénységére is.

A gyakorlat botladozásait magyarázza, hogy a napközi és az úttörőszervezet közötti kapcsolat fő kérdéseiként — jó ideig — a szervezeti kérdések álltak előtérben.

Számunkra úgy tűnik, hogy a napközi csoportok ma még meglehetősen heterogén csoportstruktúrái mellett a szervezeti kérdések hangsúlyozott előtérbe állítása alkalmas arra is, hogy elfedje a lényegét: az úttörőszervezet és a napközi otthon nevelő munkája közötti tényleges kapcsolat erősítését, összhangját, egységét.

A kérdés lényege — megítélésünk szerint —, hogy a napközi és az úttörőszervezet (és fordítva) kapcsolata, összhangja, egysége „miben” mutatkozik meg. Ennek pedig — véleményünk szerint — *a nevelő munka tartalmában, a napközi foglalkozási módok rendszerében alkalmazott sokszínű tanulói tevékenységformákban kell* (vagy kellene) *elsősorban testet öltenie*. Ha emellett a csoportstruktúrák adta lehetőségek szervezeti egységet is lehetővé tesznek, ez a kapcsolat, pontosabban a nevelő munka eredményessége szempontjából kedvező plusz.

A legeredményesebben dolgozó napközi nevelők — Magyarországon és a Szovjetunióban is — az úttörők (pionírok) adott évi programja figyelembe vételével állítják össze tervüket. E terv napközis felhasználhatóságát elősegíti, hogy lényegében tagozatos beosztású (alsó tagozat = kisdobos; felső tagozat = úttörő). Az ezen belüli differenciálódást az egyes próbák egymásutánja is jelentheti.⁷

A magyar úttörők, valamint a szovjet pionírok évi programjában ezen túlmenően egy-egy kiemelt feladat is szerepel, mely mintegy az egész évi tevékenység homlokterében áll (pl. a lenini Komszomol 50. vagy az úttörőmozgalom 25. évfordulójának megünneplése), mely a napközi és az úttörőszervezet közötti kapcsolatban, a nevelő munka tartalmában és a tevékenységi formákban az összehangolt, egységet biztosító munka alapja lehet.

Szervezeti vonatkozásban pedig egyfelől a csoportok jelenlegi változatos struktúráját tekintve, másfelől az osztályban folyó nevelő munkával való kapcsolat erősítésére törekedve a raj-szintű kapcsolatok erősítését kívánja meg a pedagógiai logika is.

Kölcsönös kapcsolat a szülői házzal

A napközi otthon és a család kapcsolatának hangsúlyozása igen sok szerzőnél helyet kap.⁸ A szülőkkel való kapcsolat tekintetében érdemes felidézni МАКАРЕНКО-nak azt a megállapítását, hogy a szülőkre való „ráhatás” legjobban a

⁷ A Magyar Úttörők Szövetsége 1970/71. évi programja. Bp. 1970.

⁸ Általános iskolai napközi otthonvezetők tapasztalatainak gyűjteménye. Bp. 1960. (szerk. Gulácsi Józsefné) 66—71.; A napközi otthonban, id. kiadás 5—10.; A napközi otthoni nevelés kérdései, id. kiadás 228.; Родина, В. В.: Из опыта работы в группах продлённого дня (681 школа Москвы). «Начальная школа», 1956. № 12. стр. 33—34. Микуло, В. А.—Гравцова, Р. Д.: Группы продлённого дня (из опыта 694-ой школы Москвы) «Начальная школа», 1962. № 8. стр. 55—57. Молодых, В.: В школе с продлённым днём. «Начальная школа», 1961. № 2. стр. 42—44. Симаков, П.: Первый опыт школ с продлённым днём. «Народное образование», 1961. № 11. стр. 76. Фомичева, В.: В нашей группе с продлённым днём (56-я школа Ростова н/Д.) «Школа-интернат», 1963. № 3. стр. 22—24.

gyermeken keresztül történik.⁹ E tekintetben különösen nagy jelentőségű a hatékony napközis tanulmányi munka. Ismert ugyanis, hogy — bár a napközinek sokrétű oktatási-nevelési feladata van, mégis jelenleg — a szülő legtöbbször a napközis tanulmányi munka eredményességén méri le a napközi értékét. Így a tanulmányi munka eredményessége vagy eredménytelensége a szülőknél a napközire való viszonyát is sokban meghatározza. A nem megfelelő kapcsolat gyökere legtöbbször az elégtelen tanulmányi munkában meg is található.

A napközi és a szülői ház közötti kapcsolati formák:

- a) családlátogatások,
- b) fogadóórák, szülői értekezletek,
- c) nyílt napok a szülők számára,
- d) napközis rendezvényeken való részvétel, ill. azok munkájába való aktív bekapcsolódás,
- e) üzenőfüzetek stb.

Megjegyezzük, napközi nemcsak az eredményes tanulmányi munkájával, hanem a más foglalkozási módok keretében megvalósuló nevelő munkája révén is, vagyis a helyes, pozitív szokások meggyökereztetésével szintén kivívhatja a szülők elismerését, akik így maguk is szívesen működnek együtt a napközivel, megsokszorozva ezzel nevelő hatását.

A szülőkkal jól kiépített kapcsolat (mutat rá az irodalom, de ezt látjuk a gyakorlatban is) ugyancsak a gyermekeken keresztül vissza is hat az oktató-nevelő munka eredményességére. Így válik a jó és kölcsönös kapcsolat a napközis oktató-nevelő munka, benne a tanulmányi munka effektivitása egyik tényezőjévé, végső fokon „anyagi erővé”.

A kapcsolat „helye”

Sok évi felügyelői munkánk alapján állíthatjuk, hogy bár a kapcsolatrendszer bizonyos vonatkozásaiban az egyes napközis csoportok a kapcsolati formák adta lehetőségeket igen eltérő szinten realizálják, a kapcsolatrendszer, ill. kapcsolati formák — általában — létezők, ill. meglévők, ha a kölcsönösséget illetően hallatszanak is észrevételek. Ez tehát nem ad kulcsot a megoldáshoz. A megoldás mélyebben keresendő.

Mielőtt a fentebb kibontott kapcsolatrendszer különböző viszonylataiban a „meglévő” egyes kapcsolati formákat és azok tartalmát tüzetesebben megvizsgál-nók, szükséges a kapcsolat fogalmának és „helyének” ismételt megvizsgálása.

Korábban már utaltunk arra, hogy mind a magyar, mind a szovjet rendelkezések egyértelműen rámutatnak arra, hogy a napközi az iskola szerves része, miközben mind az 1956-os magyar Rendtartás, mind annak 1961-es módosított szövege ezt világosan ki is mondja: „A napközi az általános iskola szerves része.” Az 1964-es magyar Rendtartás — meglepő, de így van! — ezt a lényeges attribútómot nem tartalmazza, pontosabban ez belőle kimaradt.

Hogy mi lehet az oka, ezt csak találgathatjuk. Bizonyára — vagy reméljük — nem az, mintha ez az álláspont már nem lenne érvényes. A fenti álláspont rendtartási rögzítésének hiányát azonban nem magyarázhatja sem az új Rendtartás hatályának kiszűrése (középiskola), sem tömörebb, jogszabályi jellege, és semmiképp sem tartozik az érvényben levő Rendtartás erőnei közé! Vannak azonban az érvényben levő Rendtartás napközivel foglalkozó részének más problematikus oldalai is, melyek közül egynéhányra — az iskolával való kapcsolat, összhang, ill. egység szempontjából — lejjebb majd rá is mutatunk.

⁹ Макаренко, А. С.: Сочинения в семи томах, том пятый. Изд-во АПН РСФСР, М. 1958. стр. 318.

Igaz, bár olyan szervezeti elkülönülést, mint amilyent a 60-as évek elején tapasztaltunk (egyes napköziknek önálló körbányegzőjük is volt stb.) már nem találunk az említett rendtartási hiányosság ellenére sem, mégis úgy véljük, hogy a jelenlegi Rendtartás — mint iskolai alapidokumentum — napközivel foglalkozó része a korábbiakkal szemben *komoly visszalépést jelent és dezorientáció forrása lehet.*

Nem állíthatjuk, hogy a napközinek az iskolával való szorosabb kapcsolatára való törekvéseiben a fenti rendtartási rendelkezés hiánya komoly, tényleges akadályként felmerül, de ez az iskolavezetői és nevelői józanság mellett sajnálatosan annak is tudható, hogy a Rendtartásnak — éppen a napközivel foglalkozó részének — használhatósága és a tényleges gyakorlatra való befolyása megkérdőjelezett.

A Rendtartásban, mint alapidokumentumban tehát hiába keressük a napközinek az iskolával való szerves egységét hirdető, ezt „leszögező” cikkelyét. Ennek ellenére ez a hiány szerencsére senkiben sem támasztott kételyt.

Problémát jelentett azonban, hogy az egység hol realizálódik. Kétségtelennek tűnik, hogy a napközinek az iskolával való egységét, kapcsolatát minden szinten realizálni kell, mégis talán a kapcsolat vonatkozásában *van olyan iskolai szintér* (vagy „hely”), *mely a kapcsolatteremtés, az iskolával való egység kifejeződése szempontjából különösen meghatározó. Ez pedig — talán nem tévedünk —: az osztályban folyó munka.* Sajnos, erre való utalást sem a magyar, sem a szovjet rendtartásban nem olvashatunk.

A napközis munka tervezésével kapcsolatban az érvényben levő Rendtartás — ugyanúgy, mint a korábbi Rendtartás 1961-ben módosított szövege — arról ír, hogy „a napközi otthoni csoportvezető köteles „az iskolai munkatervvel összhangban álló éves tervet készíteni”.¹⁰ Ez pedig — legalábbis véleményünk szerint — más eligazítások hiányában a kapcsolat „helyének” tisztázatlanságára is utalhat. Vajon a napközi és az iskola kapcsolata (egysége) a *napközi és az iskola síkján* vagy a *napközi és az érintett osztályok síkján* realizálandó? Úgy véljük, hogy a napközi és az iskola kapcsolata nem azáltal valóságos elsősorban, hogy a napközi munkáját az iskola munkatervével összhangban, hanem azáltal, hogy az osztályok munkatervével összhangban tervezi. Álláspontunk semmivel sem kívánja csökkenteni az iskolák munkatervének szerepét az iskolai egységes pedagógiai folyamat meghatározása szempontjából, sőt úgy véljük, hogy *a napközi és az iskola egysége éppen azáltal erősödik, ha a napközinek elsősorban az osztályok munkájával és munkatervével való kapcsolata, összhangja, egysége növekszik.* Ez az álláspontunk elvi és ennek érvényességét — megítélésünk szerint — az sem befolyásolja, hogy realizálhatóságának mértékét, ill. mélységét a csoportstrukturák adta lehetőségek befolyásolják, ill. korlátozzák.

A kapcsolat tartalma

Álláspontunk kifejtése után áttérünk az iskola és a napközi egységének *tartalmi* vizsgálatára. „Miben” valósul meg ez az egység? *Az oktató-nevelő munka céljában, tartalmában és módszereiben.* Ez pedig — bár nem kizárólagosan — az osztályban, az osztályokban folyó oktató-nevelő munka eredményeként valósul meg, ölt testet.

Ha figyelmesebben vizsgáljuk a kapcsolatrendszer egyes viszonylataiban a kapcsolati formákat és azok tartalmát, azt tapasztalhatjuk, hogy azok — az egységes iskolai pedagógiai folyamat hatékonysága szempontjából — eltérő súlyúak.

Vegyük például a napközis nevelő és az osztálytanító kapcsolatából az ilyen kapcsolati formákat: üzenőfüzet, „szaktárgyi” korrepetálás az osztálytanító részéről vagy a közös családlátogatások. Összehasonlítva ezeket az alábbiakkal, például: „közös munkatervzés a célokban, feladatokban és tartalomban” vagy „egységes követelményrendszer kialakítása és érvényesítése” — azt látjuk, hogy közöttük van olyan, amely az egységes pedagógiai folyamat szempontjából *lényegi*, és van olyan, amely *másodlagos*. (Elnevezéseink feltételesek és az iskolai gyakorlatban való használatukat nem javasoljuk!)

¹⁰ Rendtartás az általános iskolák és gimnáziumok számára. Bp. 1964. 36.

A kapcsolati formák „tartalmi” mérlegelése során arra a felismerésre jutottunk, hogy e kapcsolati formák között van olyan, amely meghatározó, ez az egységes pedagógiai folyamat szempontjából: *lényegi*; és vannak olyanok, melyek szintén fontosak, de az egységes pedagógiai folyamat szempontjából *meghatározottak*, ezért másodlagosak.

Meghatározónak, lényeginek találtuk a napközis nevelő és az osztálytanító kapcsolatában azt, ami az osztályban folyó munka jelentős tartalmát adó tanítási-tanulási folyamattal „lényegileg” összefügg. Ez pedig az, ami az osztályban és a napköziben folyó munka összhangját (ill. egységét) biztosíthatja: *a munka közös tervezése* (— és tegyük hozzá: *vitele* —) *a célokban, feladatokban és tartalom-ban, de a módszerekben is*. Ehhez szorosan kapcsolódik még olyan „kapcsolati forma” is, mint „az egységes követelmény- (és hozzátesszük: értékelési) rendszer kialakítása és érvényesítése”.¹¹

A „kapcsolat” vizsgálata tekintetében lényeginek tekintve a munka tervezését, szükségesnek tartjuk a napközis munka tervezésével kapcsolatos magyar és szovjet állásfoglalások, valamint a tényleges helyzet bemutatását.

A napközis nevelőmunka tervezése

Magyarországon a napközis nevelőmunka tervezését már a napközivel foglalkozó korábbi állami dokumentumok is megkövetelték.

A nevelő munka tervezésében a napközis nevelők — bizonyos értelemben — meg is előzték az osztályban folyó nevelő munka tervezését. Jó ideig ugyanis az osztálytanítók — általában — csak a tantervi anyag megvalósításának ütemét (tanmenet) tervezték, csak a Nevelési Tervvel kapcsolatos elmunkálatok, ill. annak megjelenése kapcsán (1963) vált általánossá Magyarországon az osztálytanító részéről a nevelőmunka tervezése is. (A felső tagozatban — osztályfőnök — ez a gyakorlat már megvolt.)

Magyarországon az 1956-ban megjelent Rendtartás a nevelőktől negyedéves munkaterv, valamint heti terv készítését kívánta meg.¹²

Részletes eligazítást azonban csak a heti tervhez adott a következőképpen: „A heti foglalkozási tervben a kijelölt feladatokat a hét valamennyi napjára, órákra elosztva kell kitűzni. A pedagógus igyekezzék úgy összeállítani heti foglalkozási tervét, hogy az egyes foglalkozások tárgyát lehetőleg hozza kapcsolatba a napköziotthon-gyűlés gondolatával. Ily módon jobban megközelítheti az otthon-gyűlés céljának elérését.” (208—209. old.)

A Rendtartás 1961. évi módosítása már éves munkaterv és heti terv készítését írja elő.

Az évi és heti tervhez szorosan csatlakozik egy speciális napközi otthoni munkanapló is, melynek „rovatai” a heti terv — a tervezés módjától függően az éves terv „rovataival” (is) megegyeznek. Így a munkanaplóba történt bejegyzés egyúttal a heti terv (ill. a munkaterv) megvalósításának tükré is.

¹¹ Инструктивно-методическое письмо «О работе школ с продлённым днём» Министерства просвещения РСФСР. (Утверждено Министерством просвещения РСФСР, 13. августа 1962 г.) Циркулярное письмо № 208. «Сборник приказов и инструкций Министерства просвещения РСФСР, 1962. № 38. стр. 10—26.

¹² A Rendtartás itt megjegyzi, hogy ez „az osztályfőnök negyedéves tervéhez hasonló”. A későbbi rendtartásokban erről már nincs szó.

Az évi munka tervezésének „módjáról” a Rendtartás nem intézkedett. A napközi nevelőmunka tervezésének két elfogadott módja volt egyidejűleg érvényben:

a) vagy a nevelés öt területe szerint tervezték a nevelők a munkát, a feladatokat;

b) vagy a napközi otthoni foglalkozási módok (nevelőmunka, tanulmányi munka, játék-szórakoztató foglalkozás stb.) szerint.

A nevelők nagyobb többsége az utóbbi változat szerint tervezett. A nevelés öt területe szerinti tervezés ugyanis sokak számára egzaktnak és áttekinthetetlennek bizonyult a mindennapi munka alkalmazása tekintetében. Mindkét változatra nézve azonban *érvényes volt az, hogy a tanulmányi munkát vagy egyáltalán nem vagy csak igen elnagyoltan*, címszavakban, pl.: írástempó gyorsítása, számolási készség növelése, gondos fűzetvezetés stb. *tüntette fel*. Gyakorlatilag ez annak hallgatóságos „elismerését” tükrözte, ill. fejezte ki — aminek sokan hangot is adtak —, hogy a tanulmányi munka a napköziben, tekintettel a csoportok speciális körülményeire, pl.: a heterogén csoport-struktúrák, nem is tervezhető, ill. nem is tervezhető másképp, mint van.

A napközi otthoni nevelőmunka tervezésének Magyarországon, összehasonlítva a szovjet viszonyokkal, aránylag igen kiterjedt irodalma van. Sok szerző és módszertani segédkönyv foglalkozott külön is (más kérdések kapcsán, de kiemelten) ezzel a témával.¹³

Az 1964-i *Rendtartás* a napközi nevelőmunka tervezését illetően — a csoportvezető nevelő feladatai kapcsán — az alábbiakat rögzíti:

„A napközi otthoni csoportvezető

a) az iskolai munkatervvel összhangban álló éves tervet készít,

b) a kötött tárgyú foglalkozásokra vázlattal készül.” (36. old.) A feladatok felsorolása az adott helyen még folytatódik!

A tervező munkával kapcsolatos hazai publikációk nemcsak mennyiségi szempontból figyelemre méltók a kutató számára, hanem tartalmi, a bennük végbenemő és jól tükröződő szemléleti változások, valamint azok „dinamikája” tekintetében is.

Fentebb mondtuk, hogy az iskola és napközi egysége abban fejeződik ki elsősorban, hogy a napköziben és az osztályban folyó munka összhangban, ill. egységben van. E tekintetben a napközis munka tervezése pedig *nem járulékos*, hanem *lényegi* kérdés. A „Kézikönyv” (1959) felépítése, struktúrája ezt még nem látszik kifejezni, benne a kérdés a napközis nevelő adminisztratív feladataival kapcsolatban nyer kifejtést. A későbbi munkában, publikációkban a tervezés fokozatosan a lényeg meghatározó kérdéssé vált. Elgondolkodtató azonban, hogy a publikációk zöme (és ebbe beletartoznak még az állami dokumentumot képező rendtartások is) olyannyira a leszűkült praktikumra vonatkoznak, hogy többnyire már nyomdai megjelenésük időpontjában — a fejlődő gyakorlat miatt — éppen gyakorlati szempontból már elavultnak tekinthetők voltak. (Pl.: Az érvényben levő Rendtartás a napközis munkatervnek az iskolai munkatervvel való kapcsolatára utal, s egy szó sincs benne az osztályokban folyó munka s a napközis munka koordinálásáról; továbbiakban pedig a „kötött foglalkozásokra való vázlatkészítésről” beszél. Ez pedig már évek óta a múlté, helyette *helyesen* — de szinte kifürkészhetetlen módon és rendtartási előírás nélkül, ill. ellenére — a napi munka tervezése az általános, a bevett, az elfogadott gyakorlat.)

A napközis munka tervezésével kapcsolatban, az érvényes rész-megállapításokon túl, egyetlen munka van, melyet a fejlődő gyakorlat nem lépett túl, az 1966-ban megjelent: „*Tervező munka a napközi otthonban.*” (Szerkesztette ÉPERJESSY

¹³ Kézikönyv, id. 1959-i kiadás, 178—190.; A tanuláson kívüli idő megszervezése. Bp. 1961. (Szerk. *Sobor Józsefné*) 5—6. 10—22., 23—38.; A napközi otthonban, id. kiadás, 109—130.; A napközi otthoni nevelés kérdései, id. kiadás, 185—212.; *Palotás Márta*: Otthonatmoszféra a napköziben. Bp. 1965. 3—93.; *F. Kovács Ferenc*: A napközis munka tervezéséről. Köznevelés, 1966. 20. sz. 781.

GÉZÁNÉ.) Ennek oka — megítélésünk szerint —, hogy megjelenése idején, különösen a vidéki napközis számára, körülményeikből adódóan meglehetősen „előremutató” volt. E munka az osztályban és a napköziben folyó oktató-nevelő munka összhangja, ill. egysége keresése irányába tör utat. Megjelenik benne a tanulmányi munka tényleges tervezése is. Azonkívül, hogy sok segítséget ad a napközis nevelő munka tervezésében a nevelőknek, a további útkeresésekre, próbálkozásokra is megtermékenyítőleg hat.

A Szovjetunióban már az első napközis tárgyú rendelet utal a napközis oktató-nevelő munka tervezésének követelményére. A „Moszkva és Leningrád városok iskoláiban működő napközis csoportokról” szóló miniszteri rendelet rögzíti: „A napközis csoportokban a gyermekekkel végzendő foglalkozások: a házi feladatok elkészítése, séta (szórakozás), különböző játékok, osztályon kívüli olvasás stb. az igazgatók által jóváhagyott terv alapján.”¹⁴

Az idézett szöveg értelmezhetősége — valamint az ennek alapján kialakult gyakorlat — kétséget hagyott ugyan afelől, hogy a házi feladatok elkészítését is tervezni kell, a mi értelmezésünk szerint azonban az idézett részben ez is bent foglaltatik.

Sajnos, a fenti rendelkezés, hasonlóképpen az 1962-ig megjelent többi rendelkezés is, nem tartalmaztak pontos útmutatást a napközis munkaterv elkészítésével kapcsolatban. Ezért írhatta 1960-ban „A munka szervezése napközis csoportokban és napközis iskolákban” című tanulmányában O. P. ROSZTOVCEVA: „Hivatalos útmutatás a napközis csoportokban, osztályokban és iskolákban folyó oktató-nevelő munka tervezésére nincs.”¹⁵

ROSZTOVCEVA fentebb idézett tanulmányában találjuk legelőször tételesen kifejtve azokat a követelményeket, melyek — sok tekintetben — a napközis munka tervezése alapjainak tekinthetők ma is.

Ugyancsak 1960-ban jelent meg MAJOROVA—DAVIDENKO és mások fontos tanulmánya is szintén ebben a tárgyban.¹⁶

Az 1962-es évben minisztériumi *módszertani körlevél* jelent meg: „Az oktató-nevelő munka szervezéséről a napközis iskolákban és napközis csoportokban” címmel, melyben különösen sok eligazítást találunk a napközis munka iskolai, valamint napközis csoportvezető általi tervezése. A módszertani körlevélben a tanulmányi munka is — mint tervezési feladat szerepel. Igaz, az eligazítás megfogalmazása olyan általános (pl.: „a nevelő munka tervének figyelembe kell vennie a tanulók házi feladatai elkészítésének szervezését”), hogy az valami jó értelemben vett egyöntetű gyakorlat kialakulását nem segíthette elő. Ez annál is inkább azt eredményezte, mert a módszertani körlevél a tervezés megoldását, a konkrét kivitelezési formát — minden részletesebb utalás, eligazítás nélkül — teljesen a nevelőre hagyta.¹⁷

Az 1962-es év egyébként a napközis oktató-nevelő munka tervezésével kapcsolatban még nevezetes. Megjelent E. G. KOSZTYASKIN tanulmánya: „A napközis iskola heti oktatási-nevelési terve”,¹⁸ mely máig is elismerten fontos publikáció

¹⁴ О группах продлённого дня в школах г. г. Москвы и Ленинграда. «Сборник приказов и инструкций Министерства просвещения РСФСР, 1956. № 1. стр. 12.

¹⁵ Ростовцева, О. П.: Организация работы в группах, классах и школах продлённого дня. Сб. статей: «Организация работы в школах и группах продлённого дня». Под ред.: Кондакова, М. И. Издво АПН РСФСР. М. 1960. стр. 12.

¹⁶ Майорова, И. Г.—Давиденко, Т. С. и другие: Опыт планирования учебно-воспитательной работы в школе с продлённым днём. «Начальная школа», 1960. № 3. стр. 34—41.

¹⁷ Ld. a 11. sz. jegyzetben jelzett rendeletben, 20—21. old.

¹⁸ Костяшкин, Э. Г.: Недельный учебно-воспитательный план в школе с продлённым днём. «Школа-интернат», 1962. № 5. стр. 74—80. (A „napközis iskola” itt *egésznapos iskolát* jelent.)

az egésznapos iskolák oktató-nevelő munkájával kapcsolatban nemcsak a Szovjetunióban, hanem határain túl is.

Ugyancsak ebben az évben jelent meg MOROZOVA tanulmánya: „A nevelő munka tervezése”,¹⁹ mely szintén inkább az egésznapos iskolák számára ad útmutatást.

Befejezésül szólnunk kell még KOSZTYASKIN 1965-ben megjelent „A napközis iskola” című könyvéről,²⁰ melyben egy külön paragrafust szentel, sok szemléltető táblázattal „az egységes oktató-nevelő folyamat tervezésének”. E munka különösen az egésznapos iskolák számára hasznos, de sok termékenyítő gondolatot ad a napközi otthoni oktató-nevelő munkát illetően is. A korábban „kapcsolatként” tárgyalt kérdés itt — úgy tűnik — megoldást nyert. Vajon nem alkalmazható ebből egy s más a napközis munka gyakorlatában is?

Ellentmondások és feloldásuk

Itt jutunk ismét vissza a bevezetőben feltett kérdésre: *mi az oka annak, hogy a napközis problémák jelentős része „a kapcsolat” elégtelenségeire vezethető vissza?*

Megállapítottuk, hogy a napközinek az iskolával való egységére és kapcsolatára sem a szakirodalom, sem az állami dokumentumok nem tartalmaznak elégséges útmutatást, egyesekből teljesen ki is marad; nem derül ki egyértelműen az sem, hogy a napközinek az iskolával való egysége milyen síkon (napközi—iskola vagy napközi—osztálymunka) realizálandó, így az iskolák vezetői és a napközis csoportvezetők is a meglévő utalásokat vagy „rendelkezéseket”, esetleg éppen azok hiányát, meglehetősen egyénileg értelmezhetik. Megállapítottuk, hogy a „napközi és az iskola kapcsolatában” sok a formális elem, jelentős a másodlagos jegyeket hordozó kapcsolati formák hegemoniája a „lényegi” jegyeket hordozókkal szemben. Lényeginek ítéltük a kapcsolati formák között az osztályban és a napköziben folyó munka együttes tervezését a célokban, feladatokban, tartalomban (és a módszerekben) egyaránt. Úgy találtuk, hogy e közös tervezés ma még messze nem általános a napköziben, különösképpen nem a tanulmányi munka vonatkozásában. Esetenként ehhez az irodalom sem ad kellő segítséget, el is marad a fejlődő gyakorlattól, az osztályban folyó munkával nagyobb összhangot, egységet kereső törekvésektől, igényektől.

Ebből eredően *a tanítási—tanulási folyamatoknak az osztályban és a napköziben folyó szakasza között — a nevelői, tehát a vezetői oldalt illetően — jelentős ellentmondások tapasztalhatók.*

Ezeknek az ellentmondásoknak a feltárásához szükséges volt — az irodalom elemzésén túl — a kutatás más módszereinek bekapcsolására és a segítségükkel kapott adatok összevetésére, általánosítására. Módszereink ez eljárás során: megfigyelés, beszélgetés az osztályban tanító nevelőkkel, valamint a napközis nevelőkkel; a tanulók munkáinak vizsgálata; az iskolai „dokumentumok” elemzése. Felhasználtunk több mint 1000 napközis tanulmányi foglalkozásról, ill. osztály-tanóráról készített jegyzőkönyvet, ill. óra- és foglalkozás-vázlatot, valamint munkatervet. A tényleges tanítási—tanulási folyamatba való jobb beilleszkedés érdekében — az adott időszakon belül — megfigyeléseinket kiterjesztettük a napközis tanulmányi foglalkozásokon túl a tanítási—tanulási folyamatnak a tanórákon végbemenő részére is.

A tanítás, mint ismeretes, egy bizonyos értelemben: az ismeretszerzésben való vezetést jelent. E vezetés, természetesen, a tanítási—tanulási folyamat egészében nem a pedagógus fizikai jelenlétéhez kötött vezetést jelent. Napközi esetében

¹⁹ Морозова, В.: Планирование воспитательной работы. (Из опыта школы с продлённым днём № 630 г. Моствы.) «Школа-интернат», 1962. № 1. стр. 30—34.

²⁰ Костяшкин, Э. Г.: Школа продлённого дня. Изд-во «Просвещение», Москва. 1965. (A „napközis iskola” itt is egésznapos iskolát jelent!)

azonban e vezetés — legalábbis elvben — biztosított, pontosabban: jobban biztosított (vagy annak kellene lennie), mint a *nem* napközis gyermekek esetében.

Hogy ez nem vagy nem a kívánt mértékben mutatkozik meg, ennek okai: az említett ellentmondások. Nézzük meg közelebbről ezeket!

A tanórákon folyó munka és a napközi otthoni tanulmányi munka közötti kapcsolat kézenfekvő. Formailag (és ma még sokszor csak részben tartalmilag) összeköti a tanulóknak feladott házi feladat.

A megkülönböztetést azért alkalmaztuk, mert a napközis csoportvezetők és az osztálytanítók kapcsolatától (és viszont), valamint a napközis csoportvezető tantervi és a konkrét tananyaggal kapcsolatos (tehát annak feldolgozását és módszereit is magában foglaló) ismeretétől függ, hogy a formailag kifogástalan, tartalmilag jó házi feladat-készítés (tanulás) milyen mértékben esik egybe a didaktikai és nevelési célok elképzelés és megtervezett menetével.

Még viszonylag ideális — napközis nevelő és osztálytanító közti — kapcsolat esetében is nem lehet nem konstatálni azt a lényegzet érintő ellentmondást, mely a tanórák, azaz a tanterv által meghatározott, az osztálytanító tanmenete által ütemezett és rendszeres felkészülése kapcsán óráról órára tervezett és kidolgozott tanítói munka és a napközis nevelő — minden lelkiismeretes felkészülése ellenére — *a tanulók tanulmányi munkája irányításában megmutatható „rögtönzése”* között van.

Az osztálytanító jól ismeri az elvégzendő anyagot, annak lényeges összetevőit, tanítására felkészül, s az osztályba lépés, vagyis a tanítás megkezdése előtt pontosan tudja, ismeri a tanításra, gyakorlásra stb. szánt anyagot, annak helyét, szerepét a tananyagban, feldolgozásának ütemét és módszereit stb.

A napközis nevelő a gyermekek, ill. a csoportfelelős érkezésekor értesül általában a feladott tananyag mibenlétéről, mennyiségéről, minőségéről, s ezeket a tanulmányi munka megkezdéséig kell vagy kellene pl. egy I—IV. vagy III—IV. stb. összevonású (vegyes tagozatú napköziről nem is beszélve) csoport esetében valóban átnéznie és megfelelően értelmeznie. Tantervvel, tanítói kézikönyvvel való összevetésről vagy azok figyelembevételéről itt már szó sem lehet. Arról nem is beszélve, hogy ezekkel a napközis, ill. a napközis csoportvezetők — általában — nem rendelkeznek.

A feladatok kidolgozására vagy az egyes buktatók észlelésére többnyire csak a tanulmányi munka megindítása után van lehetősége. Mindez, persze, csak optimális (!) esetben.

Sajnos, nem ismeretlen az a jelenség sem, amikor a teljes szilencium (az önálló, csendes tanulás időszaka a napköziben) idején kerül tisztázásra, hogy pontosan mi is volt föladva. Sőt megesik, hogy az ellenőrző-értékelő rész, azaz a tanulmányi munka befejezése után sem derül fény arra, hogy pl. egyes feladatokat a napközisek egyáltalán nem készítették el, nem tanultak meg, vagy nem úgy készítették el, ahogy az osztályban éppen tanultakkal összefüggésben — az új jártasságok, készségek kialakítása szempontjából — szükségszerű.

A kellően fel nem derített vagy a nem kellően értelmezett feladatok kapcsán jobb esetben gyakori a pusztán formális, mechanikus feladatkészítés, mely így nincs vagy csak igen laza összefüggésben van a tanult ismeretekkel. Gyakori az is, hogy egyes feladatok „szóbeli” vonatkozásai elsikkadnak, a gyakorlás, készségfejlesztés elmarad stb.

Napközis csoportvezetőink és osztálytanítóink jobbjai már eddig is törekedtek a fentebb vázolt ellentmondás enyhítésére (megbeszélések, kölcsönös hospitálások, üzenőfüzetek stb.), egy hatékonyabb kapcsolat megteremtésére.

Felhasználták-e, kimerítették-e az együttműködés meglévő formái? Úgy véljük: *nem*. Szükséges a meglévő kapcsolati formák nyújtotta lehetőségek további

és jobb kihasználása (pl. folyamatos, rendszeres információ-csere), sőt újabbak keresése. Mindezek együtt azonban, és optimális esetben is csak részleges megoldást jelentenek vagy jelenthetnek. (Lásd: jó vagy kitűnő napközis csoportvezetők gyakorlatlata!)

Az előbbre lépés további útja — megítélésünk szerint — a vázolt ellentmondás lehetőség szerinti és fokozatos megszüntetésében keresendő.

Az egésznapos iskolák munkájával kapcsolatos kutatások egyik eredményét éppen abban látjuk, hogy a tanítás és tanulás, pontosabban a tanítói tevékenység tudatossága, tervszerűsége és a napközis nevelői tevékenység tanulmányi munka közbeni spontánsága, rögtönzése közötti ellentmondást feloldja, kiküszöböli. Úgy véljük, a jelenleg és egyre kiterjedtebben folyó egésznapos iskolai kutatások sok hasznos tapasztalást szolgáltathatnak a napközi otthoni tanulmányi munkát illetően is.

Mégis, mi az, ami a jelenlegi körülmények között is, figyelembe véve nemcsak a főváros kedvezőbb csoport-összetételét, hanem a vidéken működő napközis jelentősen heterogénabb csoport-összetételi arányát is, az egésznapos iskolák gyakorlatából már most levonható s a napközis tanulmányi munka jelenleginél nagyobb hatékonyságához segít? — Ez: *a tanulmányi munka tervezése és a rendszeres nevelői felkészülés a tanulmányi munkára.*

Tudjuk, nem újkeletű ez a követelmény. Tényleges megvalósítása azonban „forradalmasíthatja” a napközi otthoni tanulmányi munkát.

Mit jelent a fenti tétel? — Ugyanolyan, ill. hasonló tudatosságot, tervszerűséget a napközis tanulmányi munka vezetésében a napközis nevelőktől, mint az osztálytanítóktól a tanítási órán. Nem lehet érv ellene, hogy esetenként ez ott is javításra szorul.

Utópia ez? — Úgy gondoljuk: nem! Pedig tudjuk, hogy jelenleg, legalábbis az általunk felügyelt és ismert napközis jelentős részében a napközis nevelő, ill. a napközis csoportok jelentős része még a szükséges tankönyvekkel (Tanterv, egyéb dokumentumokról, segédanyagokról stb. nem is beszélve) sem rendelkezik, s a házi feladatok értelmezéséhez, valamint az ellenőrzéshez a nevelők a tankönyveket — általában — a tanulóktól kérik el. Mégis, ez a problémának csak külsőlegesen, az iskolák s a művelődésügy irányító szervei nagyobb támogatása, valamint a napközis csoportvezetők határozottabb fellépése mellett megoldható oldala.

A lényegyet érintő oldal: *a jelenleginél jobb és biztonságosabb kapcsolat az osztálytanítók és a napközis csoportvezetők között:* „Tudja a jobb kéz, mit csinál a bal!” Pontosabban: előre tudja! — Például ma ugyan még helyenként szentségtörés számba megy vagy mehet annak felvetése, ill. feszegetése, hogy a napközis csoportvezető is rendelkezzen az osztálytanító tanmenetével, ennek birtokában és ismeretében tervezze a tanulmányi munkát.

Megjegyezzük, a tanmenetnek a napközis munkatervbe való beépítésével találkozhatunk már a fővárosi napközis gyakorlatban, helyenként már vidéken is, különösen a városokban.²¹

Megemlítjük: a korábban ismét szóba került központi irányító tanmenetek kibocsátása hozzásegíthetne a megoldáshoz. Néha, egyes konkrét esetekben ugyanis úgy tűnik, nem annyira a belátás hiánya, mint amennyire az „adminisztratív” nehézségek, ill. az azoktól való tartózkodás látszik akadályozónak. (A központi irányító tanmenetek ügye azóta lekerült a napirendről.)

A fentiekhez még hozzátesszük: a napközis osztályok esetében — legalábbis alsó tagozatban — az előbbre lépés egyik további útjaként a napközis csoportvezető és az osztálytanító közös munkája alapján *a tanulók egész napi tevékenysége menetének terve* (tanmenet és napközis munkaterv egy dokumentumban való egyesítése) látszik lehetségesnek és kívánatosnak. Ezzel a napközis

²¹ Ld. Tervező munka a napköziben. Bp. 1968. (Szerk. Eperjessy Gézáné).

nevelő, ill. az osztálytanító is egyaránt rendelkezne. Az ilyen vagy ehhez hasonló megoldások, melyeket esetenként még szervezeti változtatási próbálkozások is kísérnek — mint látható is — az egésznapos iskolai gyakorlat egyes vonásainak a napközis körülmények közötti alkalmazására való törekvésnek, próbálkozásnak, tágabb értelemben az egésznapos iskolai csoport variációs lehetőségeinek is felfoghatók.

A tényleges gyakorlat, valamint a reális lehetőségek ismerete alapján azt sem tartjuk utópiának, ha egyik megoldási módként az osztálytanító akár a tanmenetbe, „előre”, pontosabban: *témaegységenként szakaszosan* megjelöli a házi feladatokat, ill. erről folyamatosan, de előre informálja a napközis csoportvezetőt.

Ezután következne az, amivel — éppen a fentebbi problémákkal való „viaskodás” miatt — ma még csak elvétve találkozhatunk, de amely a napközis tanulmányi munka vezetése további korszerűsítésének kulcskérdése: a napközis nevelőnek a kapott információk, a tankönyv, valamint egyéb segédletek alapján való előzetes felkészülése.

A tanmenet és a házi feladatok előzetes ismerete alapján — az osztálymunka menetében szükségszerűen eszközölt változtatásokról való informálódás biztosítottágát is figyelembe véve — a napközis nevelőnek odahaza, a tankönyv és egyéb segédletek birtokában módja van „felkészülni”: a feladatokat kellően, tantervi összefüggéseik alapján értelmezni és a tanítói Kézikönyvvel összevetni, egyes feladatokat szükség szerint kidolgozni, megoldani, elkészíteni; gyakorlásra, készségfejlesztésre alkalmas feladatokat vagy feladatlapokat tartálékolni; a tanulók vagy egyes tanulócsoporthok munkaformáit, valamint az ellenőrzés menetét, módszereit megtervezni.²² A tervszerűség, az osztályban és a napköziben folyó munka összhangja, ill. egysége ezt a konzekvenciát is magában hordja.

Természetesen a napközinek az osztályban folyó munkával való ilyen vagy ehhez hasonlóan szoros összeműködése továbbra is feltételezi, sőt igényli a napközis csoportvezető nevelő részéről a „rugalmasságot”: a tanulmányi munka várható, előzetesen megtervezett menetének a szükség és a lehetőségek szerinti — esetenként gyors — módosítását, a konkrét körülmények figyelembevételével való alkalmazását.

Ez az igény és érvényesítése azonban semmiképpen sem csökkentheti a napközinek az osztálymunkával való nagyobb összhangra, egységre irányuló törekvéseit, ill. annak érvényesíthetőségét, hozzátartozik a vizsgált kérdés dialektikájához.

Nyilvánvaló persze, hogy a napközinek az osztálymunkával való nagyobb egysége nemcsak a napközis csoportvezető részéről kívánja meg az osztálymunka és igényeinek állandó figyelemmel kísérését, hanem fordítva is, ami végső fokon az egész iskolai munka eredményessége, hatékonysága növekedéséhez, korszerűsödéséhez is vezet.

És van a kapcsolatnak egy másik oldala is: *a visszajelzés*. Jelen körülmények között ez sem mondható megoldottnak. Az egésznapos iskolák tanulmányi munkájának tapasztalatai a visszajelzés szempontjából is kedvezőek és feltétlenül elgondolkodásra kell készítsenek. Úgy véljük, hogy a tanórai és a napközis tanulmányi munka nagyobb egységének megteremtése a napközis tanulmányi munka tapasztalatainak a tanórán folyó munka körülményei közti jobb felhasználását is parancsolólag szükségessé teszi.

A fentiekkel szoros összefüggésben, de esetenként azt megelőzően is *elodázhatatlanul szükséges egy egységes követelmény- és értékelési rendszer kidolgozása* az iskolák tantestületei által, *melyet a napközire is konkretizálnak*, a napköziben következetesen alkalmaznak is, s ez a tanuló iskolai munkájának megítélésénél, értékelésénél ténylegesen figyelembevételre is kerül.

²² Mélységét illetően természetesen korlátozói a napközis csoportstruktúrák, pontosabban azok heterogenitása, ill. heterogenitási foka.

Erre vonatkozóan az egyes iskolákban, ill. napközis csoportokban számos jó próbálkozással is találkozhatunk. Ezek azonban még az adott iskolán belül is — gyakran — nem következetesen végigvittek és nem általánosak valamennyi csoportra nézve; a kidolgozott „normatívák” sem a gyermekek, sem a pedagógusok, sem a szülők előtt nem eléggé ismertek ahhoz, hogy ezt egyöntetűen „elfogadot”-nak tekinthessük.

Természetesen, jogosan vetődik fel a kérdés úgy is, hogy az iskolai gyakorlat, ill. útkeresés e tekintetben is jobban számíthatna az irodalom (vagy éppen az alapidokumentumok) útmutatásaira is.

*

A címünkben vázolt témával összefüggésben kifejtetteket nem tekintjük teljesnek, még kevésbé lezártnak. A magyar és szovjet napközis irodalom, valamint a gyakorlat ismerete alapján elemeztük azokat a lényegi problémákat, melyek megoldása az osztályban és a napköziben folyó oktató-nevelő munka összhangját, ill. egységét a jelenleginél sokkal jobban biztosíthatják, s végeredményében magának az iskolai oktatás-nevelés hatékonysága emeléséhez is jelentősen hozzájárulhatnak.